

Jadwiga Uchyła-Zroski

Aktywność twórcza studentów a cele kształcenia pedagogiki twórczości

---

Wartości w muzyce 2, 159-168

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jadwiga Uchyła-Zroski

Uniwersytet Śląski
Katowice

Aktywność twórcza studentów a cele kształcenia pedagogiki twórczości

Sylwetka nauczyciela muzyki

Kwestia osobowości nauczyciela i jego kompetencji jest wciąż żywo dyskutowana i podejmowana w wielu środowiskach akademickich. Sylwetka absolwenta nakreślona w *Rozporządzeniu Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 23.09.2003 roku* wskazuje między innymi, iż absolwent studiów o specjalności nauczycielskiej — w tym kierunków pedagogiczno-artystycznych, powinien być przygotowany do kompleksowej realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych szkoły. Przygotowanie do zawodu nauczyciela powinno prowadzić do nabycia kompetencji w następujących zakresach:

- dydaktycznym i artystycznym; jako zespół umiejętności artystycznych i pedagogicznych,
- wychowawczym i społecznym; związanym z umiejętnością rozpoznawania potrzeb ucznia oraz zdolnością do współpracy w różnych relacjach międzyludzkich,
- kreatywnym; wyrażającym się zdolnością działań twórczych, innowacyjnością i niestandardowością działań w powiązaniu ze zdolnościami adaptacyjnymi, mobilnością i elastycznością,
- prakseologicznym, wyrażającym się skutecznością w planowaniu, realizacji, organizowaniu, kontroli i ocenie procesów edukacyjnych i artystycznych,
- komunikacyjnym; wyrażającym się skutecznością zachowań werbalnych i pozawerbalnych w sytuacjach edukacyjnych,
- informacyjno-medialnym; wyrażającym się umiejętnością korzystania z technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz ich stosowania w nauczaniu.

Kompetentny nauczyciel muzyki to pedagog-artysta mający zespół cech osobowych, a także pełnomocnictw i uprawnień nauczycielskich, artystycznych, dysponujący możliwością decydowania o wielu sprawach związanych z kształceniem i wychowaniem, którego podłożem jest odpowiednie przygotowanie i wykształcenie głównie w zakresie wiedzy muzycznej, ogólnej oraz doświadczeń zawodowych. **Kompetencje nauczycielskie to także zakres zagadnień związanych z wykonywanym zawodem nauczyciela muzyki, dyrygenta, kierownika zespołu muzycznego, działacza kultury.** Kompetentny nauczyciel muzyki działa na rzecz sztuki i jej walorów poznawczo-kształcących, wychowawczych w środowisku szkolnym, pozaszkolnym, ruchu amatorskim oraz w instytucjach kulturalno-oświatowych. Sylwetka nauczyciela muzyki powinna odpowiadać potrzebom oświatowym, oczekiwaniom jego środowiska, a w szczególności potrzebom dziecka.

Wybrane zasady dydaktyki twórczości

Niemal każdy autor programu nauczania zaleca nauczycielom stosowanie w pracy z dzieckiem ćwiczeń twórczych. Umiejętności polegające na wdrażaniu ćwiczeń muszą posiadać już w trakcie studiów studenci. Na tematykę przedmiotu: pedagogika twórczości realizowanego na studiach licencjackich III roku Instytutu Muzyki w Cieszynie, składają się następujące zagadnienia dydaktyczne:

- zdolności i uzdolnienia twórcze — podstawy teoretyczne problematyki,
- twórczość i jej istota, proces twórczy i jego ograniczenia,
- zdolności i uzdolnienia jako niezbędne warunki działalności twórczej,
- funkcje twórczości w rozwoju; dziedziny twórczej działalności dzieci i młodzieży,
- zachowania ekspresyjne dzieci i młodzieży jako naturalny przejaw aktywności twórczej,
- ekspresja dziecięca a twórczość,
- twórcze opanowanie i używanie „języka sztuki” przez dziecko:
  - twórczość literacka dzieci i młodzieży i jej związki z muzyką,
  - twórczość plastyczna i muzyczna dzieci i młodzieży (wzajemne relacje np. forma, kolorystyka, dynamika, rytm, harmonia, linia),
- cechy twórczości muzycznej dziecka:
  - dziecięce wytwory wokalne,
  - gra na instrumentach źródłem przeżyć estetycznych i twórczych działań,
  - rodzaje działań twórczych dziecka wyrażone ruchem,
- bariery kształcenia postawy twórczej uczniów w procesie wychowania muzycznego,

— nauczyciel poszukiwaczem innowacji dydaktycznych, jako potrzeba współczesności.

Gdzie można szukać pomysłów twórczych w pracy z uczniem na różnych szczeblach nauczania? Oto niektóre możliwości i propozycje działań dydaktycznych:

- rytm i brzmienie mowy; rytm wiersza a rytm muzyki; dialogi i tematy rytmiczne, akompaniament rytmiczny,
- recytacja, parlando, wokaliza,
- układanie ilustracji muzycznych,
- próby układania najprostszych melodii,
- kanon, wariacje i inne formy muzyczne w działaniach twórczych dzieci i młodzieży,
- dwugłos: burdon, ostinato, kadencje; swobodne formy imitacyjne,
- rodzaje towarzyszenia harmonicznego,
- innowacyjne działania twórcze poza systemem dur-moll (dodekafonia; seria, sposoby przekształcania serii, atonalizm, układanie utworu).

Realizacji założonych celów kształcenia odpowiadają zasady dydaktyki twórczości. Zasady te podpowiadają studentom, jak należy realizować cele zajęć twórczych. Zawierają bowiem dyrektywy metodyczne, które wynikają z przyswojonej wiedzy podczas wykładów o procesie twórczym, a także najbardziej efektywnych sposobach wspierania własnego i uczniów potencjału zdolności twórczych. Do wiodących celów wychowania do twórczości należy zaliczyć:

1. Poszukiwanie i tworzenie wartości wspomagających aktywność twórczą.
2. Twórczy styl zachowań wyrażony określoną postawą wobec siebie i życia.
3. Stałe doskonalenie własnych zachowań twórczych.

Jak mówi Krzysztof Jan Szmidt: „Zasady dydaktyki twórczości to ogólne normy postępowania nauczyciela twórczości, które określają, jak należy realizować określone cele zajęć twórczych”¹. W założeniu tym znajomość zasad nauczania pomaga rozwiązywać różne dylematy teoretyczne i praktyczne pojawiające się w trakcie zajęć, przyczyniać się do zwiększenia atrakcyjności oraz efektywności działań uczniów i nauczyciela. Do ważnych kanonów rozwijania twórczości należy zaliczyć: wiedzę studenta o edukacyjnych uwarunkowaniach rozwoju twórczości (np. wiek, potencjał zdolności ogólnych i specjalistycznych, zainteresowania, warunki pracy twórczej, sposoby kierowania własnym procesem twórczym lub innych), wiedzę o czterech aspektach twórczości (wytwór jako dzieło twórcze, twórczość jako proces, cechy osobowe jednostki, czynniki wewnętrzne i zewnętrzne wspomagające i hamujące procesy twórcze).

Spośród wielu sformułowanych w literaturze przedmiotu zasad nauczania działań twórczych należy wymienić m.in. zaproponowane przez Brada Henneseya i Teresę Marię Amabile:

¹ K.J. S z m i d t: *Pedagogika twórczości*. Gdańsk 2005, s. 263.

1. Pamiętaj, że dzieci będą bardziej twórcze, gdy będą się cieszyć tym, co robią.
2. Używaj rzeczowych nagród tak rzadko, jak to możliwe — w zamian zachęcaj do odczuwania dumy z dobrze wykonanej pracy.
3. Unikaj organizowania sytuacji rywalizacyjnych.
4. Umniejszaj znaczenie oceny prac dzieci, w zamian przekonuj je, by stały się bardziej kompetentne w rozpoznawaniu własnych silnych i słabych stron.
5. Zachęcaj dzieci bardziej do kontrolowania własnej pracy niż do polegania na twoich dokładnych obserwacjach, opisach procesu działania i sugestiach.
6. Kiedy tylko jest to możliwe, daj dzieciom swobodę w wyborze rodzaju i sposobu działania².
7. Otaczaj szczególną troską dzieci mające trudność w odkrywaniu i uzewewnętrznianiu własnych możliwości twórczych: muzycznych, słownych, ruchowych i innych.
8. Traktuj jednakowo i ciepło wszystkie wytwory pracy twórczej uczniów od czasu ich powstawania do finału.
9. Ucz myślenia w trzech etapach działań twórczych: myślenie koncepcyjne przed rozpoczęciem pracy, świadome korygowanie przebiegu pracy twórczej, umiejętne i krytyczne cieszenie się z jej wykonania.
10. Staraj się niwelować inhibitory (ograniczenia) pracy twórczej.
11. Aktywizuj stymulatory i wszelkie pozytywne formy wspomagające działania twórcze.
12. Wzbudzaj uczucia transcendentne do własnych działań twórczych w zakresie tworzenia muzyki wokalne, instrumentalnej, form ruchowych, zintegrowanych działań poliestetycznych i różnych możliwości wypowiedzi artystycznej³.

Z badań nad twórczością uczniów i studentów

Według Jensa Mursella, twórczość powinna być traktowana jako zasada dydaktyczna każdej lekcji i podstawa każdego kontaktu dziecka z muzyką. Twórczość jest aktem świadomym, często przemyślanym, korygowanym, opartym na artystycznej inwencji i wiedzy, jest wyrazem subiektywnych przeżyć⁴. Ważnym

² T.M. Amabile: *Growing Up Creative, Nurturing a Lifetime of Creativity*. W: K.J. Szmidt: *Pedagogika twórczości...*, s. 265.

³ Zob. J. Uchyla-Zroski: *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Katowice 2001.

⁴ Zob. M. Przychodzinska: *Wychowanie muzyczne — idee, treści, kierunki rozwoju*. Warszawa 1989, s. 138.

problemem w procesie twórczym jest poziom rozwoju wyobraźni, zdolności osobistej ekspresji. Są to dyspozycje kształtowane głównie przez sztukę. Postawa twórcza, według wielu autorów, jest zdolnością, którą można wykształcić w każdym człowieku. Rozwój wielorakich zdolności jest prawie nieograniczony i bardzo różnorodny. Inspiracja do tworzenia powinna płynąć z przeżycia sztuki, a nie z opisów komentarzy teoretycznych nauczyciela. Doświadczeni pedagodzy muzyki występują przeciw „kodyfikacji muzyki”, to jest nauczaniu jej teoretycznych zasad, i opisowi tego wszystkiego, co prowadzi do poznania intelektualnego, a nie poprzez estetyczne doznania. Celem tworzenia jest doskonalenie ekspresji, postawy twórczej, obrona dziecięcej wyobraźni, jej oryginalności i szczerości, rodzenie się zainteresowań dla muzyki tworzonej przez kompozytorów. Proces twórczy jest najczęściej wielowątkowy i zintegrowany. Pod wpływem takich bodźców jak: tekst słowny, uroki przyrody, dzieło sztuki, doświadczenie wzruszeń powstaje napięcie poznawczo-emocjonalne, co jest podstawą przeżycia estetycznego, które prowadzi do twórczości. **Twórczość jest sposobem własnej wypowiedzi, wykazania się, próbą sprawdzenia umiejętności**, zainteresowań, sprawdzenia samego siebie. Dla wielu osób tworzenie muzyki w jej prostych formach jest czynnością trudniejszą niż jej wykonanie. **Tworzenie muzyki wymaga od wykonawcy pewnej dojrzałości intelektualnej, złożonych umiejętności muzycznych, znajomości zasad tworzenia i posługiwania się językiem sztuki.** Odtwarzanie muzyki wymaga jedynie podstawowych umiejętności zapamiętania tekstu i określonych możliwości odtwórczych np. śpiewu, gry na instrumentach, ruchu.

Twórczość jako specyficzna forma działalności człowieka urzeczywistnia się na terenie różnych obszarów ludzkiego życia. Jej przejawem jest działanie twórcze człowieka, czyli tworzenie. Twórczość artystyczna, podobnie jak inne dziedziny twórczości, ma własną problematykę i specyficzne nazewnictwo pojęciowe. W teorii i praktyce muzycznej komponować znaczy to samo, co tworzyć, powoływać do istnienia, zestawiać elementy muzyczne w całość w sposób niepowtarzalny i indywidualny. Twórczość muzyczna jest to proces świadomy, przemyślany i weryfikowany. Początkowe przejawy twórczości dziecięcej mają często charakter wypowiedzi swobodnych i spontanicznych. Są wyrazem kreatywności dziecięcej i ekspresji. W późniejszym okresie czasu przekształcają się w przemyślane działania twórcze. Stanowią pierwszy etap doświadczania muzyki. **Twórczą aktywnością uczniów najtrafniej kieruje twórczy nauczyciel, zwłaszcza gdy jest przekonany o wewnętrznych możliwościach każdego dziecka** oraz dysponuje umiejętnościami metodycznymi niezbędnymi do realizacji zadań twórczych. Przy współudziale studentów Instytutu Muzyki zostały opracowane kryteria oceny wytworów wokalnych uczniów. Propozycje kryteriów do analizy dziecięcej twórczości wokalne można przedstawić w formie cech muzycznych:

- Oryginalność pomysłów (pomysł całkowicie swój, częściowo nowy),
- liczba dźwięków melodii.

1. Śpiew: z tekstem, bez tekstu.
2. Analiza struktury melodii:
  - ciąg melodii: opadająca, wznosząca, wznosząco-opadająca, falująca, progresywna, inne pomysły,
  - kształt ciągu melodycznego: zamknięta, zawieszona, rozdzielona na dwie części, połączona w jedną logiczną całość, inne,
  - wariacyjna: rodzaje wariacji,
  - zakończenie melodii: na tym samym tonie, na niskim tonie w stosunku do dwóch poprzedzających dźwięków, inne.
3. Analiza materiału melodycznego: ambitus, liczba tonów, interwały.
4. Czystość intonacyjna: poprawna, detonowana, supratonowana.
5. Cechy rytmu:
  - wartości nut w takcie⁵.

Praktyczne działania twórcze studentów wymagają od nich wielu umiejętności muzycznych, interdyscyplinarnych, redakcyjnych, wewnętrznego polotu, kreatywności, dobrej znajomości muzycznych uzdolnień dziecka i jego psychiki.

Kreatywność działań twórczych studentów na zajęciach praktycznych obejmuje następujące zakresy:

- określanie celów zajęć, form pracy, metod twórczych,
- dobieranie właściwych stymulatorów działań twórczych,
- nabywanie umiejętności kierowania procesem twórczym (własnym i innych),
- układanie tekstów np. muzycznych, słownych, ruchowych, tanecznych,
- dobieranie formy muzycznej, według której ma powstać nowe dzieło, składu instrumentów, materiałów pomocniczych i przyborów,
- układanie scenariuszy przebiegu zajęć twórczych dla zróżnicowanego wiekiem odbiorcy,
- przewidywanie alternatywnie efektów działań twórczych,
- kształtowanie umiejętności samooceny i tolerancji wobec pomysłów „Innych”,
- inspirowanie do podejmowania coraz to trudniejszych działań twórczych,
- wzmaganie poczucia własnej wartości.

Zamieszczone poniżej przykłady zadań twórczych studentów przybliżają poruszone wcześniej problemy teoretyczno-praktyczne.

Przykład 1. Z cyklu pt. *Poznajmy świat muzyki przez matematykę*

Tematyka: Pory dnia, integracja treści muzyczno-matematycznych

Ułóż muzykę do podanego tekstu lub opracuj tekst własny.

Odbiorcą jest dziecko 6—7-letnie⁶.

⁵ Zob. J. Uchyla - Zroski: *Muzyka*. „Nauczanie Początkowe” 1994/1995, nr 2, s. 118—124.

⁶ Teksty do działań twórczych są autorstwa studentów P. Gąsior, K. Jopek, S. Cirbusa IV roku, Instytutu Muzyki w Cieszynie.

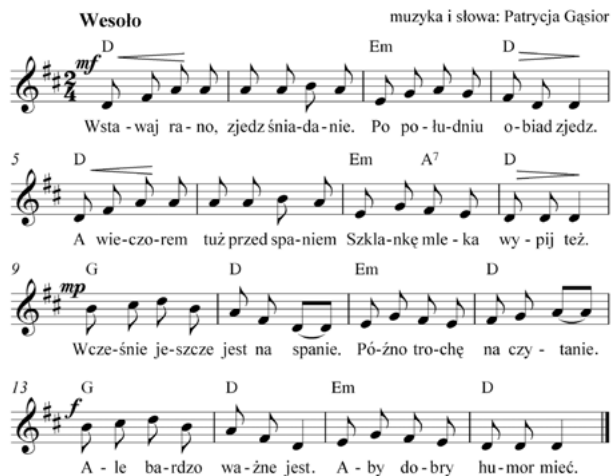
Zaprojektuj scenariusz zajęć muzyczno-ruchowych utrwalający pojęcia: pory dnia jako określenia czasu.

Stymulatory działań twórczych.

Treści muzyczne: ambitus do oktawy odpowiadający skali głosu dziecka, wartości nut oraz tempo dostosowane do charakteru muzyki i słów.

Pory dnia

Wesoło muzyka i słowa: Patrycja Gąsior

D D Em D

Wsta - waj ra - no, zjedz śnia - da - nie. Po po - lu - dniu o - biad zjedz.

5 D Em A⁷ D

A wie - czo - rem tuż przed spa - niem Szkla - nkę mle - ka wy - pij też.

9 G D Em D

Wcze - śnie je - szcze jest na spanie. Pó - źno tro - chę na czy - tanie.

13 G D Em D

A - le ba - rdzo wa - żne jest. A - by do - bry hu - mor mieć.

Przykład 2. Z cyklu pt. *W świątecznym nastroju*

Tematyka: Folklor muzyczny w działaniach twórczych studentów

Ułóż pastorałkę, w której wystąpią zwyczaje bożonarodzeniowe, instrumenty ludowe, gwara lub ułóż pastorałkę instrumentalną.

Stymulatory działań twórczych.

Treści muzyczne: odbiorcami muzyki są uczniowie od IV klasy szkoły podstawowej lub starsi. Podobieństwa i różnice słowne oraz muzyczne kolęd i pastorałek. Wykorzystaj wiedzę z przedmiotu folklor muzyczny do własnych działań twórczych.

Śpiesmy do Betlejem

Marszowo

muzyka i słowa: Katarzyna Jopek

Musical score for 'Śpiesmy do Betlejem' in 2/4 time, marked *mf*. The melody is written on a single staff with a treble clef. Chords are indicated above the notes: F, C, F, F, C7, F, B^b, F, C, F. The lyrics are: Śpie-smy do Be - tle-jem Po-wi-tać Dzie - cią-tko Co w staj-ni u-bo-giej Le-zy nie-bo - zą-tko.

2. Biermy piszczałki,
skrzypce, dudy, basy.
Coby zahuciały
pola, góry, lasy. (2×)

3. Zagromy wesoło,
pokłon mu łoddomy
I to, co najlepsze
w darze poskładomy. (2×)

Przykłady 3—5. Z cyklu pt. *Piosenki integrujące muzykę z matematyką*

Przeznaczone dla dzieci 6—7-letnich.

Przykład 3

Smutki

Swing

muzyka i słowa: Szymon Cirbus

Musical score for 'Smutki' in 4/4 time, marked *mf*. The score is in a key with one flat (B-flat major or D minor). It consists of two systems. The first system has a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: Gdy na-cho-dzą cie - bie smu - tki Raz, dwa śpie-waj klaszcz i skacz. The second system starts with a measure rest of 5 measures, followed by the lyrics: Wo-laj przy-ja-ciół - ki nu - tki Niech od - pę - dzą szy - bko płacz.

Przykład 4

Motylek

Wesoło

muzyka i słowa: Szymon Cirbus

Na ga-lą-zce siadł mo - ty - lek   Zwin-ny lek - ki,
 ma - ty.   O-dpo-czy-wa, pa - trzy   w nie - bo.   Jest ra-do-sny ca - ty.

The score is in 4/4 time with a key signature of one flat (Bb). It features a vocal line and a piano accompaniment. The piano part includes dynamic markings *mp* and *mf*. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Przykład 5

Śnieżek

Andante

muzyka i słowa: Szymon Cirbus

Trzy dni śnic-żek so - bic pa - da   Za-sy-pu-je nasz świat ca - ly
 Dro-gi wszy-stkie przy - sy - pa - ne   I mój do-mek ca - ly bia - ly.

The score is in 4/4 time with a key signature of two sharps (D major). It features a vocal line and a piano accompaniment. The piano part includes dynamic markings *p* and *mp*. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Szeroko rozumiana aktywność muzyczna, kreatywność działań dzieci, młodzieży, studentów jest ważnym czynnikiem ich rozwoju muzycznego i ogólnego. **Tworzenie muzyki stanowi wartość, której nie wolno pozbawić żadnego dziecka. Dobór treści do działań twórczych i sposoby ich organizowania są sztuką, której muszą się nauczyć podczas studiów przyszli pedagodzy.** Pedagogika twórczości jest nadal ważnym problemem „edukacji jutra” i szkoły przyjaznej dziecku.

Jadwiga Uchyla-Zroski

A creative student activity and the educational goals of creative pedagogy

S u m m a r y

A creative activity of a music teacher constitutes an important part of his/her competences. Creativity is the process of human activity resulting in new original products considered to be of an artistic quality in a given period of time. The students, within the scope of creative pedagogy, gain knowledge on the conditions of creative processes in children, teenagers and adults, and create music on their own, often in connection with other elements of art. In their actions, they express contents integrated and correlated thematically and lexically. The text presents selected examples of student creative actions.

Jadwiga Uchyla-Zroski

La créativité des étudiants et les objectifs de la pédagogie de l'invention

R é s u m é

La créativité d'un enseignant de musique constitue un trait important de ses compétences. La création est un processus de l'activité humaine qui procure de nouvelles œuvres originales, jugées appréciables artistiquement dans un temps donné. Les étudiants de la spécialisation de la pédagogie de l'invention acquièrent des connaissances sur le conditionnement des processus de création chez des enfants, des adolescents et des adultes, et aussi composent la musique eux-mêmes, souvent en corrélation avec d'autres éléments de l'art. Ils expriment dans leurs œuvres des contenus qui s'intègrent et corréllent thématiquement et expressivement. Le texte présente des exemples choisis de l'activité créative des étudiants.